

САГА ЗА ИСЛАНДСКИЯ ЕЗИК

Яна Чанкова

Югозападен университет „Неофит Рилски“

Резюме. Тази статия се опитва да отговори на въпроса дали е вярно твърдението, че съвременните исландци могат да четат в оригинал литературата, създадена на острова през XII – XIII век, ако нямат специализирана подготовка, т.е. дали е възможно един език да се е променил толкова малко за толкова дълъг времеви период. За тази цел статията представя и съпоставя основните граматически категории на имената и на глаголите в съвременния исландски език и в старoisландски от формална гледна точка и дискутира приликите и разликите между тях от морфологична гледна точка, тъй като се предполага, че това е първата проблемна област, с която би се „сблъскал“ съвременният читател.

Ключови думи: исландски; старoisландски; контрастивен анализ; номинални категории; словесни категории

Понастоящем около 360 000 души говорят исландски¹⁾ – официалният държавен език в „страната на огъня и леда“, както наричат своята родина исландците, а Денят на исландския език се отбелязва тържествено на 16 ноември. И тук веднага възниква въпросът дали исландският език не е обречен на изчезване поради много малкия брой хора, за които той е майчин език. Отговорът е категорично отрицателен, защото за исландците техният език е най-неопровержимото и изконно доказателство за тяхната национална идентичност и единствено по рода си културно наследство.

Почитта към езика и към писменото слово е част от манталитета на исландците. По данни, публикувани на сайта на BBC²⁾ тази миниатюрна нация има повече писатели и повече публикувани и прочетени книги на глава от населението от всяка друга нация в света. Облечено в цифри, това означава, че всяка година в Исландия се публикуват повече от хиляда книги в най-различни жанрове, а според статистиката всеки десети исландец има вероятност да напише през живота си поне една книга. Неслучайно съществува и поговорката: „að ganga með bók í maganum“, буквално „да ходиш с книга в корема“, т.е. всеки може да роди (създаде) книга. Най-много нови книги се публикуват в месеците преди Коледа, а исландците си имат специална дума за това – jólabókaflóð „Коледно книжно наводнение“. Не

ви се дават пари за книги – няма проблем, купувате си кафе или сладкиш и сядате в една от многото кафе-книжарници, където има по един екземпляр от всяка книга за четене на място, или просто сядате на пейка в парка и снимате с телефона си специалния баркод и слушате забавна история или част от книга, докато си почивате.

Споменатото отношение и преклонение пред словото е проекция на създаденото от исландците безпрецедентно и изключително богато литературно наследство – едите, скалдическата поезия, сагите. Историята на (старо)исландския език – езика, на който са написани средновековните исландски саги и еди, езика на древните викинги, е не по-малко вълнуваща и уникална от историите, разказани в сагите. Манускриптите на Прозаичната Еда и класическите исландски саги се датират към XIII век, поемите, които съставляват Поетичната Еда, са записани в периода XII – XIII век и въпреки това се твърди, че съвременните исландци могат да четат тези текстове в оригинал. Само за сравнение, представете си, че трябва да прочетете Боянския псалтир или Врачанското евангелие (и двата манускрипта са от XIII век) в оригинал и без специализирана подготовка. Всъщност в Исландия най-често ще ви кажат, че дори малките ученици могат да четат сага-литературата без проблем, но подобно твърдение е преувеличено. В действителност в исландските училища се отделя специално внимание на изучаването на старата исландска литература в оригинал и това е само част от целенасочените и постоянни усилия, които правителството полага за опазване чистотата на исландския език. Географската изолация на островната държава в миналото също е благоприятствала тези усилия.

На институционално ниво съществуват две агенции – Исландският езиков съвет (или както исландците шеговито го наричат – „езиковата полиция“) и Институтът за исландски изследвания „Ауртни Магнюсон“, чиято идеология е свързана с обезпечаването на граматически, ортографски и лексикален пуризм. Освен това съществуват огромен брой комитети и комисии – от комисията, която решава дали дадено лично име може да се използва за наименуване на новородено дете, през комисията, която решава съдбата на терминологията, свързана с появата на нови технологии и технопродукти и услуги, комитетата, който решава какви думи могат да се използват в сферата на ръчното плетиво, до комитетата, който решава какви имена могат да носят исландските коне.

Когато се появи нов обект или концепция, исландците не бързат да заемат новата дума от съответния език донор (най-често английския), а измислят своя дума – като например *tölva* „компютър“, от *tala* „цифра“ и *völva* „пророчица“, или разширяват значението на стара дума, така че тя придобива допълнително значение, например *sími* „телефон“ от *síma*

„конец, корда“. Същите тези думи се превръщат в основа за нови неологизми, например *spjaldtölva* „таблет“ с първа съставна част *spjald* „правоъгълна дъска, плочка“ или *snjallsími* „смартфон“, от *snjallur* „бърз, умен“ и *sími*.

Друга характерна черта на исландския език е липсата на диалектни варианти. Макар че съществува известна малка разлика при произношението на някои съгласни звукове в определен фонологичен контекст между северната и южната част на Исландия, тази разлика не може да бъде определена като диалектна, или с други думи исландският език съществува само в един лингвистичен вариант и няма свои диалекти (Kristinsson, 2018).

Исландският език принадлежи към северногерманската група езици, а първите писмени източници – *Íslendingabók* (буквално „Книга на исландците“) и *Landnámabók* (буквално „Книга за поемането на земята“) са създадени в началото на XII век, като езикът, на който са написани, е правилно да се определи като староисландски – един от староскандинавските диалекти заедно със старонорвежки, старошведски и стародатски. От лингвистична гледна точка той е най-тясно свързан със старонорвежки, а причината е, че преобладаващата част от първите заселници на острова са дошли предимно от западната част на Норвегия през IX век. Малък брой заселници е имало и от Ирландия, но келтското влияние върху езика е ограничено и се заключава в няколко келтски заемки и топоними (Gordon, 1974: 18 – 24). Разликата между исландски и норвежки започва да се задълбочава след XIV век, а резултатът е два коренно различни езика – исландският, който устоява на промените и остава синтетичен, и норвежкият, който преминава прехода от синтетизъм към аналитизъм.

За целите на настоящия съпоставителен анализ нека проследим начина на изразяване на основните граматически категории, характерни за имената и глаголите в съвременния и стария исландски език. Представената по-долу информация за именната система и именните фрази на староисландски е базирана на Bayldon (1870), Gordon (1974), Valfells & Cathey (1982), а тази за съвременния език – на Jónsson (1941), Einarsson (1994), Kvaran (2005). В исландския език съществителните имена притежават категорията род (мъжки, женски и среден) и се подразделят на съществителни по силното и съществителни по слабото склонение, напр. съществителни имена от м.р. по силното / по слабото склонение, съществителни имена от ж.р. по силното / по слабото склонение и т.н. Това е само върхът на айсберга, защото в склонението на силните същ. им. от м.р. например се обособяват 3 групи, като във всяка от тези групи се различават отделни подгрупи, в случая те са 10 на брой и в голямата си част кореспондират с различни видове основи в стария език или са следствие

от комбинаторни промени. Съществителните имена се скланят по падеж (именителен, винителен, дателен и родителен) и число (единствено и множествено).

Ако се върнем към силните съществителни от м.р., разликите между окончанията в основните 3 групи не са големи, но такива има, сравни:

им.п. ед.ч.	род.п. ед.ч.	им.п. мн.ч.
heimur „свят“	heims	heimar
gestur „гост“	gests	gestir
fundur „среща“	fundar	fundir

Сега нека сравним парадигмите на думата hestur „кон“ – съществително от м.р., силно склонение, 1.А подгрупа, протогерманска а-основа в съвременния и в стария исландски. Очевидно е, че единствената разлика се състои в добавянето на гласната -u- в окончанието за им.п. ед.ч.:

	съвременен исландски		староисландски	
	ед.ч.	мн.ч.	ед.ч.	мн.ч.
им.п.	hestur	hestar	hestr	hestar
вин.п.	hest	hasta	hest	hesta
дат.п.	hesti	hestum	hesti	hestum
род.п.	hests	hesta	hests	hesta

В действителност въвеждането на гласната -u- между съгласен звук и краесловно -г е една от най-широко обхватните промени, случили се в исландския език, и е характерна за съществителни, напр. víkingur „пират“ от víkingr, прилагателни, напр. ríkur „богат“ от ríkr и глаголи, напр. hefur „ти/той имаш/има“ от hefr (in: Gordon, 1974; Valfells & Cathey, 1982).

В староисландски най-често срещаните съществителни от ж.р. по силното склонение принадлежат към старите \bar{o} -основи, например grǫf със съвременен исландски съответник gröf „изкоп, гроб“, сравни:

	съвременен исландски		староисландски	
	ед.ч.	мн.ч.	ед.ч.	мн.ч.
им.п.	gröf	grafir	grǫf	grafar
вин.п.	gröf	grafir	grǫf	grafar
дат.п.	gröf	gröfum	grǫf	grǫfum
род.п.	grafar	grafa	grafar	grafa

Освен някои чисто ортографски различия се наблюдават и различия в окончанията за им.п. и вин.п. мн.ч. Окончанието за им.п. и вин.п. мн.ч. -ar всъщност се среща при силните съществителни от ж.р. от трите подгру-

пи на 2. група, но в съвременния език най-често срещаните съществителни от ж.р. по силното склонение принадлежат към 1. група и получават окончание *-ir* за им.п. и вин.п. мн.ч. В стария език подобно окончание е характерно за силните съществителни от ж.р. с протогермански *i*-основи и изглежда, че то се е наложило като окончание по подразбиране за преобладаващата част от силните съществителни от ж.р. в съвременния език.

Характерна черта на съществителните от ср.р. по силното склонение от 1.А, 1.Б, 2., 3., 4. група в съвременния исландски е употребата на една и съща форма за им.п. ед.ч./мн.ч., вин.п. ед.ч./мн.ч., като изключение правят само силните съществителни от ср.р. от 5. група, напр. *barn* „дете“, което произлиза от протогерманска *a*-основа и вследствие на *u*-умлаут получава форма за им.п./вин.п. мн.ч. *börn*, стрисл. *þörn* срв.:

	съвременен исландски		староисландски	
	ед.ч.	мн.ч.	ед.ч.	мн.ч.
им.п.	<i>barn</i>	<i>börn</i>	<i>barn</i>	<i>þörn</i>
вин.п.	<i>barn</i>	<i>börn</i>	<i>barn</i>	<i>þörn</i>
дат.п.	<i>barni</i>	<i>börnum</i>	<i>barni</i>	<i>þörnum</i>
род.п.	<i>barns</i>	<i>barna</i>	<i>barns</i>	<i>barna</i>

Силните съществителни завършват на съгласен звук в род.п. ед.ч., докато съществителните имена по слабото склонение завършват на гласна във всички падежи в ед.ч. В зависимост от окончанията, които получават слабите съществителни от м.р., се класифицират в 3 групи, тези от ж.р. също формират 3 групи, а тези от ср.р. принадлежат към 1 група. Парадигмите на слабото склонение на същ.им. от м.р. *bogi* „лък“ (1. група, германска *an*-основа), същ.им. от ж.р. *saga* „история, сага“ (1. група, германска *an*-основа) и същ.им. от ср.р. *auga* „око“ (германска *an*-основа), които следват, са аналогични на староисландските:

	м.р.		ж.р.		ср.р.	
	ед.ч.	мн.ч.	ед.ч.	мн.ч.	ед.ч.	мн.ч.
им.п.	<i>bogi</i>	<i>bogar</i>	<i>saga</i>	<i>sögur</i>	<i>auga</i>	<i>augu</i>
вин.п.	<i>boga</i>	<i>boga</i>	<i>sögu</i>	<i>sögur</i>	<i>auga</i>	<i>augu</i>
дат.п.	<i>boga</i>	<i>bogum</i>	<i>sögu</i>	<i>sögum</i>	<i>auga</i>	<i>augum</i>
род.п.	<i>boga</i>	<i>boga</i>	<i>sögu</i>	<i>sagna</i>	<i>auga</i>	<i>augna</i>

Определителният член и прилагателните имена се съгласуват със съответните съществителни по род, число и падеж, а последните три граматически категории са характерни и за местоименията.

Специфичното при употребата на определителния член е, че той може да се използва в пре- или в постпозиция в зависимост от непосредствения лингвистичен контекст. В препозиция определителният член се използва в случаите, когато съществителното име се предхожда и определя от прилагателно име, а в постпозиция – когато липсва прилагателно име (или също когато прилагателното следва съществителното), сравни:

опр.член (свободна форма) + прил.им. + същ.им. същ.им.+опр.член (суфикс)
 hinn sterki maður (им.п. ед.ч. м.р.) „силният мъж“ maðurinn „мъжът“ (им.п. ед.ч. м.р.)
 hin fallega borg (им.п. ед.ч. ж.р.) „красивият град“ borgin „градът“ (им.п. ед.ч. ж.р.)
 hið ríka land (им.п. ед.ч. ср.р.) „богатата земя“ landið „земята“ (им.п. ед.ч. ср.р.)

Правилата за употреба на определителния член в стария език също се определят от лингвистичния контекст, а формите са лесно разпознаваеми, като се има предвид, че при свободните форми липсва начална съгласна h и съответно – inn (м.р.), in (ж.р.), it (ср.р.). Суфиксалните форми на определителния член са идентични със съвременните с изключение на формата за ср.р., срв. -inn (м.р.), -in (ж.р.), -it (ср.р.) и -inn, -in, -ið.

Прилагателните имена в горните примери следват слабото склонение, а изборът на склонение се определя от непосредствения лингвистичен контекст. По-конкретно прилагателните имена получават окончанията на слабото склонение, когато се предхождат от определителния член или от местоимение, а когато такива липсват, прилагателните се скланят съгласно силното склонение, например:

слабо склонение

hinn sterki maður „силният мъж“
 hin fallega borg „красивият град“
 hið ríka land „богатата земя“

силно склонение

sterkur maður „силен мъж“
 falleg borg „красив град“
 ríkt land „богата земя“

Парадигмата на силното склонение на прилагателното име langur (А група) „дълъг“ в съвременния исландски е приведена с илюстративен характер по-долу, без да забравяме, че съществуват още 4 групи прилагателни с известни различия в окончанията:

ед.ч.	м.р.	ж.р.	ср.р.
им.п.	langur	löng	langt
вин.п.	langan	langa	langt
дат.п.	löngum	langri	löngu
род.п.	langs	langrar	langs
мн.ч.	м.р.	ж.р.	ср.р.
им.п.	langir	langar	löng

вин.п.	langa	langar	löng
дат.п.	löngum	löngum	löngum
род.п.	langra	langra	langra

Като се абстрахираме от някои ортографични особености, единствената разлика със стария език се състои във формата за им.п. ед.ч. м.р. – langr в резултат на промяна спомената по-горе. Парадигмата на слабото склонение на прилагателните имена не крие изненади – всички форми завършват на гласна, в същото време приликата при съпоставка със староисландски е голяма, различна е само формата за дат.п. мн.ч. м.р./ж.р./ср.р. löngum, като новоисландската форма löngu (дат.п. мн.ч. м.р./ж.р./ср.р.) очевидно е резултат на развитие по аналогия:

ед.ч.	м.р.	ж.р.	ср.р.
им.п.	langi	langa	langa
вин.п.	langa	löngu	langa
дат.п.	langa	löngu	langa
род.п.	langa	löngu	langa
мн.ч.	м.р.	ж.р.	ср.р.
им.п.	löngu	löngu	löngu
вин.п.	löngu	löngu	löngu
дат.п.	löngu	löngu	löngu
род.п.	löngu	löngu	löngu

Глаголната система на съвременния исландски език е дори по-сложна от именната. Представената по-долу информация за глаголите и глаголните фрази на съвременния език е базирана на Jónsson (1941), Einarsson (1994), Kvaran (2005), Svavarsdóttir & Jónsdóttir (2009), а за староисландски – на Rask (1811), Bayldon (1870), Gordon (1974), Valfells & Cathey (1982). Като начало, глаголите изразяват следните граматически категории по синтетичен начин: лице (първо, второ и трето), число (единствено, множествено), време (две прости времена – сегашно и минало), наклонение (изявително, повелително, конюнктив) и залог (деятелен, медиопасив). Глаголите се разделят на 3 основни класа – силни, слаби и спомагателни глаголи (в голямата си част наследници на старите претерито-презентни глаголи), като една от основните функции на последните е да образуват аналитични конструкции за изразяване на сложни глаголни времена, като например бъдеще време (в изявително наклонение и в конюнктив) и сегашно/минало/бъдеще перфектно време (в съответните им форми за изявително наклонение и в конюнктив), конструкции за условно наклонение и за перфектно време в условно наклонение, конструкции за страдателен залог, както и конструкции за изразяване на аспектиални

нюанси като начинателно действие / продължителност на действието / действие, което е приключило наскоро (с форми за различните времена в изявително наклонение и за условно наклонение) и не на последно място – конструкции за изразяване на различни модални значения. В допълнение глаголите имат следните нефинитни форми: инфинитив, сегашно и минало причастие, супин.

Слабите глаголи са германска иновация и образуват своите форми за минало време и минало причастие чрез добавяне на суфикси, които съдържат алвеоларната фрикативна съгласна ð (с варианти с дентални експлозивни съгласни d и t в резултат на комбинаторни промени). В зависимост от начина, по който образуват своите форми за сегашно и минало време в изявително наклонение, слабите глаголи в съвременния исландски се причисляват към 4 групи, които могат да бъдат проследени до трите основни спрежения в старoisландски. В стария език слабите глаголи от 1. спрежение са претърпели i-умлаут на сегашната основа и формират своето минало време и минало причастие чрез суфиксация с -ð- (-d/-t-), глаголите от 2. спрежение не са претърпели i-умлаут и формират мин. вр. и мин. пр. чрез суфиксация с -að-, а тези от 3. спрежение формират мин. вр. чрез суфиксация с -ð- и мин. пр. чрез суфиксация с -(a)ð- и се разделят на 2 групи: такива с i-умлаут на сегашната основа и такива, които не търпят i-умлаут. Като илюстрация са приведени парадигмите на глагола heuga „чувам“ < протогермански *hauzijanaþ за деятелен залог в сег. и мин. вр., в изявително наклонение и в конюнктив в съпоставителен план със старoisландски:

съвременен исландски

сегашно време, изявително наклонение		сегашно време, конюнктив	
ég heyrí	við heyrum	ég heyrí	við heyrum
þú heyrir	þið heyrðið	þú heyrir	þið heyrðið
hann heyrir	þeir heyra	hann heyrir	þeir heyrir

минало време, изявително наклонение		минало време, конюнктив	
ég heyrði	við heyrðum	ég heyrði	við heyrðum
þú heyrðir	þið heyrðið	þú heyrðir	þið heyrðið
hann heyrði	þeir heyrðu	hann heyrði	þeir heyrðu

старoisландски

сегашно време, изявително наклонение		сегашно време, конюнктив	
ek heyrí	vér heyrum	ek heyra	vér heyrim
þú heyrir	þér heyrðið	þú heyrir	þér heyrðið
hann heyrir	þeir heyra	hann heyrir	þeir heyrir

минало време, изявително наклонение		минало време, конюнктив	
ek heyrða	vér heyrðum	ek heyrða	vér heyrðim
þú heyrðir	þér heyrðið	þú heyrðir	þér heyrðið
hann heyrði	þeir heyrðu	hann heyrði	þeir heyrði

Докато парадигмата за сег.вр., изявително наклонение е идентична в двата периода, при тази за конюнктив се отчитат различия в окончанията за 1.л. ед.ч. (heyrí vs heyra) и 1.л. мн.ч. (heyrum vs heyrim), респективно за съвременния и стария период. При парадигмата за мин.вр., изявително наклонение се наблюдава разлика във формата за 1.л. ед.ч. (heyrði vs heyrða), докато при тази за конюнктив съвпадение се наблюдава само при формите за 2.л. ед.ч. (heyrðir) и 3.л. ед.ч. (heyrði). Очевидно е, че формите на миналия конюнктив са били изместени и заменени от формите за мин.вр., изявително наклонение, като последното важи и за глаголите от останалите спрежения, а също и за глаголите, които формират медиопасив.

От лингвистична гледна точка, с особен интерес винаги е бил разглеждан медиопасивът. В съвременния език той служи за изразяване на следните значения:

за страдателен залог, напр. kallast (= er kallaður) „е наречен“;
за реципрочност, напр. þeir hittust „те се срещнаха (един с друг)“;
за възвратност на действието, напр. hún settist niður „тя седна (настани себе си)“.

Нека сравним парадигмите на медиопасива за изявително наклонение и за конюнктив в сег. и мин. вр. за двата периода от развитието на езика:

съвременен исландски

сегашно време, изявително наклонение		сегашно време, конюнктив	
ég heyríst	við heyrumst	ég heyríst	við heyrumst
þú heyríst	þið heyríst	þú heyríst	þið heyríst
hann heyríst	þeir heyrast	hann heyríst	þeir heyríst

минало време, изявително наклонение		минало време, конюнктив	
ég heyrðist	við heyrðumst	ég heyrðist	við heyrðumst
þú heyrðist	þið heyrðust	þú heyrðist	þið heyrðust
hann heyrðist	þeir heyrðust	hann heyrðist	þeir heyrðust

староисландски

сегашно време, изявително наклонение		сегашно време, конюнктив	
ek heyrumk	vér heyrumk	ek heyrumk	vér heyrimk

þú heyrisk	þér heyrizk	þú heyrisk	þér heyrizk
hann heyrisk	þeir heyrask	hann heyrisk	þeir heyrisk

минало време, изявително наклонение		минало време, конюнктив	
ek heyrðumk	vér heyrðumk	ek heyrðumk	vér heyrðimk
þú heyrðisk	þér heyrðuzk	þú heyrðisk	þér heyrðizk
hann heyrðisk	þeir heyrðusk	hann heyrðisk	þeir heyrðisk

Формите за сег.вр. и в двете наклонения изглеждат относително различни в двата периода, но различията намират логично обяснение от историческа гледна точка. В староисландски медиопасивът се образува, като към формите за деятелен залог се прибави възвратното местоимение *sik* (Bayldon, 1870; Gordon, 1974). Да вземем например формата за сег.вр. 2.л. ед.ч. изявително наклонение *heyrir*: **heyrir+sik* > **heyrirsk* > *heyrisk*, с асимилация на *r* > *ss* и последващо опростяване на консонантната група. Следователно единствената промяна, която настъпва в съвременния език, е преходът на енклитичното местоимение *-sk* > *-st* или *heyrisk* > *heyrisk*. Старата форма за сег.вр. 1.л. ед.ч. *heyrumk* изглежда като изключение, но в случая трябва да се има предвид, че окончанието за сег.вр. 1.л. ед.ч. в староскандинавски е *-u*, като тази гласна се запазва, когато се инкорпорира енклитиката *-mk* (от *mik*, вин.п. ед.ч. на личното местоимение *ek* „аз“). Енклитичното местоимение *-sk* може да се използва и с форми за деятелен залог в мин.вр. (както и с формите на конюнктива в двете синтетични времена) и съответно **heyrðir+sik* > **heyrðirsk* > *heyrðisk* > *heyrðisk* от формата за мин.вр. 2.л. ед.ч. изявително наклонение *heyrðir*.

Произходът на силните глаголи може да бъде проследен до протоиндоевропейски, а тяхната основна отличителна черта е т.нар. аблаут или системно редуване на гласните звукове в корена на глаголите, което сигнализира промяна в граматическата им функция и по-конкретно промяна на времевите им характеристики в 4 определящи форми: инфинитив, минало време единствено число, минало време множествено число, супин. В зависимост от своя аблаут силните глаголи в съвременния исландски се разделят на 6 или алтернативно на 7 групи, а за староисландски са постулирани 7 силни спрежения. 7. спрежение е всъщност проблематично, защото аблаут трудно може да се формулира, а причината е, че това спрежение съдържа основно наследници на глаголи с редулицирана основа в миналото си време, сравни напр. *ik haita* „аз се казвам“ и *ik háihait* „аз се казвах“ от глагола *haitan* с исландска когнатна форма *heita*.

Следващата таблица илюстрира спреженията на силните глаголи в съвременния език, като аблаутът на основните 6 спрежения съответства точно на староисландския аблаут.

инфинитив	минало време единствено число	минало време множествено число	супин
bíta „хапя“ drífa „карам“ í	beit dreif ei	bitum drifum í	bitið drifið í
bjóða „предлагам“ gjúka „пуша“ súra „сърбам“ jó/jú/ú	bauð rauk saup au	buðum rukum supum u	boðið rokið sopið o
bresta „избухвам“ finna „намирам“ e/í	brast fann a	brustum fundum u	brostið fundið o/u
bera „нося“ nema „вземам“ e	bar nam a	bárum námum á	borið numið o/u
gefa „давам“ sitja „сядам“ e/í	gaf sat a	gáfum sátum á	gefið setið e
taka „вземам“ fara „пътувам“ a	tók fór ó	tókum fórum ó	tekið farið e/a
heita „наричам (се)“ lata „поставям“ falla „падам“ auka „увеличавам“ различни гласни	hét lét féll jók (é)	hétum létum féllum jukum (é)	heitið látið fallið aukið различни гласни

Ако се спрем на глагола *gefa* (силен, 5. спрежение), неговите синтетични времена няма да представляват особен интерес, срв. формите за изявително наклонение, 1.л. ед.ч. сег.вр./ мин.вр. *ég gef/ ég gaf* и съответно за конюнктив – *ég gefi/ ég gæfi*, както и еквивалентните им форми за медиопасив: *ég gefst/ ég gafst/ и ég gefist/ ég gæfist*. Много по-голям интерес биха представлявали аналитичните глаголни времена, като например:

1.л. ед.ч. деятелен залог / медиопасив

ég hef gefið/ ég hef gefist – сегашно перфектно време, изявително наклонение

ég hafi gefið/ ég hafi gefist – сегашно перфектно време, конюнктив

ég hafði gefið/ ég hafði gefist – минало перфектно време, изявително наклонение

ég hefði gefið/ ég hefði gefist – минало перфектно време, конюнктив

ég mun gefa/ ég mun gefast – бъдеще време, изявително наклонение

ég muni gefa/ ég muni gefast – бъдеще време, конюнктив
ég mun hafa gefið/ ég mun hafa gefist – бъдеще перфектно време, изявително
наклонение
ég muni hafa gefið/ ég muni hafa gefist – бъдеще перфектно време, конюнк-
тив
ég mundi gefa/ ég mundi gefast – условно наклонение
ég mundi hafa gefið/ ég mundi hafa gefist – перфектно време, условно накло-
нение

Вижда се, че горните аналитични конструкции се образуват със спомагателните глаголи hafa „имам“ и muni „ще“ в различни времеви форми в комбинация със супин или инфинитив на смисловия глагол в деятелен залог (gefið/ gefa) или в медиопасив (gefist/ gefast).

Други спомагателни глаголи като vera „съм“, verða „ставам“ и силния глагол fara като спомагателен формират специални конструкции за изразяване на аспектиални значения. Например конструкцията vera (verða) + að + инфинитив (ég er að gefa) служи за означаване на продължително действие и може да се използва във всички времена на изявителното наклонение както и в условно наклонение. Аналогична времева отнесеност имат още 2 аспектиални конструкции: тази за изразяване на начинателно или възнамерявано действие – fara + að + инфинитив (ég fer að gefa) и тази със значение на току-що завършено действие – vera (verða) + búinn (минало причастие от глагола búa със значение „готов“) + að + инфинитив (ég er búinn að gefa).

Последният вид аналитични конструкции, които ще бъдат дискутирани, са конструкциите за страдателен залог. Те се образуват със спомагателен глагол vera (verða) + миналото причастие на смисловия глагол (в исландски миналите причастия се скланят подобно на прилагателните имена и различават силно и слабо склонение. Ако вземем силния глагол bíta, неговото минало причастие има следните форми за м.р./ ж.р./ ср.р. им.п. ед.ч. по силното склонение bitinn/ bitin/ bitið):

ég er bitinn – сегашно време, изявително наклонение
ég sé bitinn – сегашно време, конюнктив
ég var bitinn – минало време, изявително наклонение
ég væri bitinn – минало време, конюнктив
ég hef verið bitinn – сегашно перфектно време, изявително наклонение
ég hafi verið bitinn – сегашно перфектно време, конюнктив
ég hafði verið bitinn – минало перфектно време, изявително наклонение
ég hefði verið bitinn – минало перфектно време, конюнктив
ég mun verða (vera) bitinn – бъдеще време, изявително наклонение

ég muni verða (vera) bitinn – бъдеще време, конюнктив
ég mun hafa verið bitinn – бъдеще перфектно време, изявително наклонение
ég muni hafa verið bitinn – бъдеще перфектно време, конюнктив
ég mundi verða (vera) bitinn – условно наклонение
ég mundi hafa verið bitinn – перфектно време, условно наклонение

Настоящата статия е обзорна, тя не изчерпва богатството и разнообразието на исландския език, нито спецификите и изключенията при употребата на разгледаните граматически категории. На базата на дискусия и съпоставка на именните и глаголните категории в съвременния и стария език от формална гледна точка тази статия дава положителен отговор на въпроса дали източниците от XII – XIII век са достъпни за съвременните исландци (със забележката, че исландският е претърпял значителен брой фонологични промени, както и някои семантични). Като предмет на следваща статия могат да бъдат посочени различията в набора от значения, които граматическите категории могат да изразяват в двата етапа от развитието на езика, синтактичните промени, лексикалното многообразие на скалдическата поезия и едическата литература с неизброимите хейти и кенинги.

БЕЛЕЖКИ

1. <https://en.wikipedia.org/wiki/Iceland>
2. <https://www.bbc.com/news/magazine-24399599>

REFERENCES

- Bayldon, G. (1870). *An elementary grammar of the old Norse or Icelandic language*. Edinburgh: Williams and Norgate.
- Gordon, E. (1974). *An introduction to old Norse*. Oxford: The Clarendon Press.
- Einarsson, S. (1994). *Icelandic: grammar, text and glossary*. Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press.
- Jónsson, S. (1941). *A primer of modern Icelandic*. London: Oxford University Press.
- Kristinsson, A. (2018). National language policy and planning in Iceland – aims and institutional activities (pp. 243250). In: Stickel, G. *National language institutions and national languages*. Budapest: Research Institute for Linguistics, Hungarian Academy of Sciences.
- Kvaran, G. (2005). *Íslensk tunga II. Orð: Handbók um beygingar- og orðmyndunarfræði*. Reykjavík: Almenna Bókafélagið.

- Rask, R. (1811). *Vejledning til det islandske eller gamle nordiske sprog*.
Kjøbenhavn: Schuboth.
- Svavarsdóttir, Á. & Jónsdóttir, M. (2009). *Íslenska fyrir útlendinga*.
Reykjavík: Málvísindastofnun Háskóla Íslands.
- Valfells, S. & Cathey, J. (1982). *Old Icelandic: An introductory course*.
Oxford: Oxford University Press.

THE SAGA OF ICELANDIC

Abstract. This paper seeks to answer the question whether the great wealth of Icelandic literature in the sagas and the Eddas of the 12th – 13th c. is accessible to modern Icelanders without special linguistic training and hence whether it is possible for a language to remain almost intact and impervious to changes for more than 7 centuries. The paper provides an ad hoc contrastive analysis of the main nominal and verbal grammatical categories in Modern Icelandic and Old Icelandic, while focusing on their morphological properties, and describes and discusses the similarities and differences ensuing from the analysis.

Keywords: Icelandic; Old Icelandic; contrastive analysis; nominal categories; verbal categories

✉ **Dr. Yana Chankova, Assoc. Prof.**
Web of Science ResearcherID: G-2809-2014
Historical Linguistics
South-West University “Neofit Rilski”
Sofia, Bulgaria
E-mail: yana_chankova@swu.bg